

Rôl y Cydymaith yn ystod y Broses Ddisgyblu ac Achwyn

Cyflwyniad

1. Mae gan weithwyr sy'n codi achwyniad neu sy'n destun gweithdrefn ddisgyblu'r Awdurdod hawl i gael cwmni cydymaith ar gamau priodol o'r weithdrefn (gweler y weithdrefn i gael y manylion).
2. Rhaid dweud wrth weithwyr am yr hawl hon a rhaid rhoi amser priodol iddynt ganfod a rhoi gwybodaeth i gydymaith.
3. Bydd y cydymaith yn cael copïau o'r holl ohebiaeth, adroddiadau ac ati sy'n gysylltiedig â'r broses ddisgyblu neu achwyniad oni fo'r gweithiwr yn nodi fel arall.

Pryd mae'r hawl yn gymwys?

4. Mae gan weithwyr hawl statudol i gael cwmni cydymaith os gallai'r cyfarfod disgyblu arwain at:
  - roi rhybudd ffurfiol i'r gweithiwr (h.y. rhybudd a roddir ar gofnod y gweithiwr);
  - cymryd rhyw gam disgyblu arall (megis diraddio neu ddiswyddo) neu gam gweithredu arall; neu
  - gadarnhau rhybudd neu ryw gam disgyblu arall (megis gwrandawriad apêl).
5. Mae gan weithwyr hawl statudol i gael cwmni cydymaith mewn cyfarfod achwyniad sy'n ymdrin â chwyn am ddyletswydd sy'n ddyledus gan y cyflogwr i'r gweithiwr, er enghraifft, os oes achos o dorri deddfwriaeth neu un o delerau contract.
6. Nid oes hawl statudol i gael cydymaith ar gyfer trafodaethau anffurfiol, sesiynau cwnsela na chyfarfodydd ymchwilio. Nid cyfarfodydd disgyblu yw cyfarfodydd i ymchwilio i fater. Os daw'n amlwg y gallai fod angen camau disgyblu ffurfiol, dylid ymdrin â hyn mewn cyfarfod ffurfiol, lle bydd gan y gweithiwr hawl statudol i gael cwmni cydymaith.
7. Fodd bynnag bydd yr Awdurdod yn estyn yr hawl i ofyn am gwmni cydymaith i weithiwr sy'n destun ymchwiliad anffurfiol ar yr amod na fydd hyn yn achosi oedi afresymol i'r broses ymchwilio.

Pwy all fod yn gydymaith?

6. Gall y cydymaith fod yn:
  - Gydweithiwr
  - Swyddog sy'n gyflogedig gan undeb llafur
  - Cynrychiolydd undeb llafur yn y gweithle, ar yr amod bod ganddo/ganddi ardystiad ysgrifenedig rhesymol gan ei Undeb ynghylch ei b/phrofiad o weithredu fel cydymaith gweithiwr mewn gwrandawriadau disgyblu neu achwyniad, neu ei f/bod wedi cael hyfforddiant mewn gweithredu felly. Gall yr ardystiad fod ar ffurf cerdyn neu lythyr.

Oni fo amgylchiadau eithriadol, dim ond un cydymaith a ganiateir mewn gwrandawriad.

7. Caiff gweithwyr ofyn i swyddog o unrhyw undeb llafur fod yn gydymaith iddynt mewn gwrandawriad disgyblu neu achwyniad, p'un a yw'r undeb wedi'i gydnabod ai peidio. Fodd bynnag, os oes undeb cydnabyddedig mewn gweithle, mae'n arfer da i weithwyr ofyn i swyddog o'r undeb hwnnw fod yn gydymaith iddynt.
8. Nid oes rhaid i gydweithwyr neu swyddogion undebau llafur dderbyn cais i fod yn gydymaith i weithiwr, ac ni ddylid rhoi pwysau arnynt i wneud hynny.

Beth yw cais rhesymol?

9. Pan fo gweithiwr yn dewis cydymaith dylai gadw mewn cof na fyddai'n rhesymol mynnu cael yn gydymaith gydweithiwr y byddai ei bresenoldeb yn niweidio'r gwrandawriad neu a allai fod â gwrthdrawiad buddiannau. Ni fyddai'n rhesymol chwaith gofyn am gael yn gydymaith gydweithiwr o leoliad daearyddol sy'n bell i ffwrdd pan fo rhywun â chymwysterau addas ar gael ar y safle. Nid oes rhaid i'r cais am gydymaith fod yn ysgrifenedig.

Hyfforddiant ac Amser o'r Gwaith i fod yn Gydymaith

10. Dylai undebau llafur sicrhau bod eu swyddogion wedi cael hyfforddiant mewn gweithredu fel cydymaith i weithiwr. Hyd yn oed pan fo gan swyddog undeb llafur brofiad o weithredu fel cydymaith, mae'n bosibl y bydd angen hyfforddiant diweddarau o dro i dro.
11. Mae gan weithiwr sydd wedi cytuno i fod yn gydymaith i gydweithiwr sy'n cael ei gyflogi gan yr un cyflogwr hawl i gymryd cyfnod rhesymol o amser i ffwrdd â chyflog i gyflawni'r cyfrifoldeb hwnnw. Dylai hyn gynnwys y gwrandawriad ac mae hefyd yn arfer da caniatáu amser i'r cydymaith ymgyfarwyddo â'r achos a thrafod gyda'r gweithiwr cyn ac ar ôl y gwrandawriad. Caniateir i swyddog undeb llafur llewg gymryd cyfnod rhesymol o amser i ffwrdd â chyflog i fod yn gydymaith i weithiwr mewn gwrandawriad, ar yr amod bod y gweithiwr yn cael ei gyflogi gan yr un cyflogwr. Mewn achosion lle mae swyddog llewg yn cytuno i fod yn gydymaith i weithiwr sy'n cael ei gyflogi gan sefydliad arall, mae amser i ffwrdd yn fater i'r partïon dan sylw gytuno arno.

Cymhwyso'r Hawl

12. Dylai'r awdurdod ganiatáu i gydymaith leisio barn ynghylch dyddiad ac amser gwrandawriad. Os na all y cydymaith ddod ar ddyddiad a gynigir, gall y gweithiwr awgrymu amser a dyddiad arall, ar yr amod ei fod yn rhesymol ac nad yw'n fwy na saith diwrnod calendr ar ôl y dyddiad gwreiddiol.
13. Cyn i'r gwrandawriad gael ei gynnal, dylai'r gweithiwr ddweud wrth yr awdurdod pwy mae wedi'i ddewis fel cydymaith. O dan rai amgylchiadau (er enghraifft os yw'r cydymaith yn swyddog i undeb llafur nad yw wedi'i gydnabod) gall fod o gymorth i'r cydymaith a chynrychiolydd o'r awdurdod gysylltu â'i gilydd cyn y gwrandawriad.

14. Dylid caniatáu i'r cydymaith annerch y gwrandawriad er mwyn:
  - cyflwyno achos y gweithiwr
  - crynhoi achos y gweithiwr
  - ymateb ar ran y gweithiwr i unrhyw farn a fynegir yn y gwrandawriad.

15. Gall y cydymaith hefyd drafod gyda'r gweithiwr yn ystod y gwrandawriad. Mae'n arfer da caniatáu i'r cydymaith gymryd rhan mor llawn ag sy'n bosibl yn y gwrandawriad, gan gynnwys gofyn cwestiynau i dystion. Fodd bynnag, nid oes gofyniad cyfreithiol ar yr awdurdod i ganiatáu i'r cydymaith ateb cwestiynau ar ran y gweithiwr, nac i annerch y gwrandawriad os nad yw'r gweithiwr yn dymuno hynny, nac i atal yr awdurdod rhag esbonio ei achos.

16. Yn yr un modd ag y dylai cyflogwyr ddarparu ar gyfer anabledd gweithiwr mewn gwrandawriad disgyblu neu achwyn, dylent hefyd ddarparu ar gyfer anabledd cydymaith, er enghraifft darparu mynediad i gadair olwyn os bydd angen.

17. Ni ddylai gweithwyr fod o dan anfantais oherwydd eu bod wedi defnyddio eu hawl i gael cydymaith nac am fod yn gydymaith.